

DOMÈNEC

L'estadi, el pavelló i el palau

Al segle XIX, amb la revolució industrial, Barcelona esdevé el motor econòmic d'Espanya. En una perfecta simbiosi d'interessos públics i privats, les autoritats i els industrials van dissenyar una sèrie d'esdeveniments per difondre internacionalment la imatge de Barcelona com a ciutat de negocis: primer l'Exposició Universal de 1888, i el 1929, l'Exposició Internacional, que es va concebre per projectar la imatge de la indústria catalana a l'exterior i com un gran dispositiu propagandístic de la monarquia espanyola.

El recinte de l'Exposició del 1929, construït segons el projecte de Puig i Cadafalch, es va ubicar a Montjuïc i va representar la transformació radical d'una part important de la muntanya.

L'expansió industrial i comercial, la transformació i el creixement de la ciutat i la mateixa construcció dels edificis de l'Exposició, va comportar la necessitat d'una quantitat ingent de mà d'obra barata; el proletariat local no era suficient per cobrir la demanda i això va provocar un gran procés migratori. A conseqüència de la manca de polítiques públiques d'habitatge i de l'especulació, moltes famílies d'immigrants —que fugint de la misèria van arribar d'arreu d'Espanya a Barcelona des de mitjans del segle XIX i al llarg del segle XX— es van veure obligades a viure en condicions molt precàries, en barraques que elles mateixes construïen als marges de la ciutat. A causa del gran creixement del barraquisme, als anys vint, els crítics es referien a Barcelona com a «barracòpolis». Aquest fenomen s'accentua a partir de 1939. Al final de la Guerra Civil, el país estava en ruïnes i milers de persones del sud d'Espanya emigraven a ciutats com Madrid, Bilbao i Barcelona. Aquests nous pobladors se sumaren a aquells que ja vivien en barraques. A finals dels anys cinquanta, el barraquisme va arribar al seu punt màxim amb una població d'entre 70.000 i 100.000 persones. A la muntanya de Montjuïc, les barraques anaven des del Poble Sec fins a les pedreres de Ponent, des del recinte de l'Exposició Internacional de 1929 fins al castell.

L'estadi, el pavelló i el palau és una intervenció de Domènec al Pavelló Mies van der Rohe, del 18 d'abril al 6 de maig de 2018. Una col·laboració del MACBA i la Fundació Mies van der Rohe en el marc de l'exposició *Domènec. Ni aquí ni enlloc* al MACBA

Interior de l'Estadi Olímpic, Barcelona, 1959. Foto: Joaquim Montserrat

Tot just acabada la Guerra Civil, la dictadura franquista va decidir utilitzar alguns dels recintes i instal·lacions de l'Exposició Internacional del 1929 per internar immigrants. El Palau de les Missions va ser utilitzat inicialment com a presó on s'amuntegaven milers de republicans detinguts pel règim feixista. A principis dels anys cinquanta, el Palau es converteix en un centre de «classificació d'indigents» utilitzat per detenir i classificar immigrants d'arreu d'Espanya abans de retornar-los al seu lloc d'origen. Sense haver comès cap delictes, després de passar un temps indeterminat de reclusió, unes 15.000 persones van ser deportades en uns 230 trens equipats expressament.

L'Ajuntament va contribuir a agreujar la situació quan va decidir utilitzar l'Estadi Olímpic per allotjar «temporalment» els veïns del Somorrostro —un barri de barraques construït sobre la platja—, que havien perdut la casa com a conseqüència d'un temporal. Allà van romandre, abandonats per l'administració, fins a l'any 1968, junt amb famílies que ocupaven altres instal·lacions, com el Pavelló de Bèlgica.

En un article publicat al setmanari *Destino* el 1966 amb el títol «El estadio, el pabellón y el Palacio», Josep Maria Huertas Claveria —en aquell moment un jove periodista—, és un dels primers a parlar obertament del tema. Huertas puja a la muntanya de Montjuïc i descriu el que veu: que a l'Estadi Olímpic, sota les grades, viuen milers de persones amuntegades sense les mínimes condicions d'habitabilitat, amb les famílies separades unes de les altres solament per llençols, i que al Pavelló de Bèlgica, que no havia estat desmantellat, hi vivien centenars de persones. A més, explica que el Palau de les Missions, construït el 1929 per mostrar les activitats caritatives de les Missions Catòliques, havia estat convertit en un centre d'internament d'immigrants, és a dir, en una presó.

El Pavelló d'Alemanya, dissenyat per Mies van der Rohe i Lilly Reich, és una gran paradoxa. Es tracta d'una arquitectura que no conté res; sols es mostra a si mateixa, és la pura representació d'ella mateixa. Quan es va crear el 1929, a diferència dels altres pavellons, no s'hi va exposar res. No va funcionar com a *dispositiu* per mostrar productes o informació sobre Alemanya, sinó que es va dissenyar únicament per a l'acte protocol·lari de rebre els reis d'Espanya, com a escenari del teatre del poder. Desmantellat després de l'Exposició, se'n va construir una rèplica exacta a l'emplaçament original l'any 1986 a partir de papers, dibuixos i fotografies arxivats al MoMA de Nova York.

Fem, ara, un joc d'ucronia. Imaginem què hauria pogut passar si el pavelló de Mies van der Rohe i Lilly Reich no hagués estat desmantellat: tal vegada un pavelló ocupat amb els rastres de vida de barraquistes?

Sempre he pensat que al pavelló calia insuflar-li vida. L'arquitectura de Mies van der Rohe és tan «perfecta», que és molt difícil que hi apareguin rastres de vida humana, de la memòria de la gent que l'ha habitat; i en el cas del pavelló encara més, perquè mai va ser habitat. O tal vegada sí, i sempre —fins i tot quan dormia convertit en papers, dibuixos i fotografies, en els arxius del MoMA— ha estat habitat pels fantasmes dels desposseïts de la muntanya de Montjuïc. ☺

Alfons XIII durant l'acte inaugural del pavelló Alemany, 1929. Foto: Josep Maria Sagarra i Plana

Foto: Anna Mas

Foto: Anna Mas

Foto: Anna Mas

Foto: Domènec

